

O‘ZBEKISTONDA SUG‘URTA BOZORINI RIVOJLANTIRISH VA DAVLAT TARTIBGA SOLISH MEXANIZMLARI

Nozimov Eldor Anvarovich

Samarqand iqtisodiyot va servis instituti

“Investitsiya va innovatsiyalar” kafedrasida katta o‘qituvchisi

Annotatsiya

Ushbu maqola O‘zbekiston sug‘urta bozorining rivojlanishi va uni davlat tomonidan tartibga solishning dolzarb masalalariga bag‘ishlangan. Unda sug‘urta bozorining nazariy asoslari, uning iqtisodiyotdagi o‘rni hamda xalqaro tartibga solish tajribalari tahlil qilinadi. Maqolada O‘zbekiston sug‘urta bozorining hozirgi holati, tuzilishi, asosiy ko‘rsatkichlari va mavjud muammolari atroflicha ko‘rib chiqiladi. Davlat tomonidan tartibga solishning huquqiy va institutsional asoslari, nazorat, litsenziyalash va prudensial talablar kabi vositalarining samaradorligi baholanadi. Shuningdek, tartibga solish siyosatining bozor rivojlanishi, raqobat va iste‘molchilar huquqlarini himoya qilishga ta‘siri muhokama qilinadi. Tadqiqot natijalari O‘zbekistonda sug‘urta bozorini rivojlantirish va tartibga solishni yanada takomillashtirish bo‘yicha amaliy tavsiyalar bilan yakunlanadi.

Kalit so‘zlar

Sug‘urta bozori, davlat tartibga solish, O‘zbekiston, prudensial talablar, raqamlashtirish, iste‘molchilar ishonchi, sug‘urta faoliyati

Kirish

Zamonaviy iqtisodiyotda sug‘urta bozori iqtisodiy barqarorlikni ta‘minlovchi, investitsiya muhitini yaxshilovchi va fuqarolarning ijtimoiy himoyasini kuchaytiruvchi muhim institutsional element hisoblanadi. Global miqyosda iqtisodiy o‘zgaruvchanlik, iqlim xavflari, raqamli innovatsiyalar va yangi raqobat sharoitida sug‘urta sohasi jadal transformatsiyani boshdan kechirmoqda. Ushbu o‘zgarishlar fonida, sug‘urta bozorini samarali tartibga solish va uning rivojlanishini ta‘minlash davlat siyosatining ustuvor yo‘nalishlaridan biriga aylanmoqda. O‘zbekiston iqtisodiyotining globallashtirish jarayonlariga integratsiyalashuvi va global xavflarning ortib borishi sharoitida sug‘urta sektorining roli yanada oshmoqda. Shu bois, sug‘urta bozorini davlat tomonidan tartibga solish tizimini chuqur tahlil qilish va uni takomillashtirish yo‘llarini izlash muhim ahamiyat kasb etadi.

Mavzuning dolzarbligi shundaki, nazoratsiz liberallashtirish, ayniqsa o‘tish iqtisodiyotlarida, bozor tartibsizligini, noqonuniy amaliyotlarni va moliyaviy jinoyatlarni keltirib chiqarishi mumkin. Bu esa, o‘z navbatida, sektor obro‘sigacha putur yetkazadi va polis egalariga zarar keltiradi. Xalqaro tajriba shuni ko‘rsatadiki, samarali davlat tartibga solish tizimi moliyaviy barqarorlikni saqlash, investorlar ishonchini mustahkamlash va aholining sug‘urta xizmatlariga bo‘lgan ehtiyojini qondirishda muhim rol o‘ynaydi. Mazkur tadqiqotning maqsadi O‘zbekiston sug‘urta bozorining hozirgi holatini tahlil qilish, uni davlat tomonidan tartibga solishning mavjud huquqiy va institutsional asoslarini baholash, shuningdek, bozor rivojlanishiga to‘siq bo‘layotgan muammolarni aniqlash hamda ularni hal etish bo‘yicha ilmiy asoslangan tavsiyalar ishlab chiqishdan iborat. Tadqiqot vazifalari sug‘urta bozorining nazariy jihatlarini o‘rganish, xalqaro

Index: [google scholar](#), [research gate](#), [research bib](#), [zenodo](#), [open aire](#).

https://scholar.google.com/scholar?hl=ru&as_sdt=0%2C5&q=wosjournals.com&btnG

<https://www.researchgate.net/search/publication?q=worldly%20knowledge>

<https://journalseeker.researchbib.com/view/issn/3060-4923>

tajribalarni qiyosiy tahlil qilish, O'zbekiston bozorining xususiyatlarini aniqlash va tartibga solish mexanizmlarining samaradorligini baholashni o'z ichiga oladi.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili

Sug'urta bozorini tartibga solish nazariyasi va amaliyoti bo'yicha ko'plab ilmiy ishlar olib borilgan. Nazariy jihatdan, sug'urta bozorining moliyaviy tizimdagi o'rni, uning iqtisodiy rivojlanishga ta'siri va davlat tartibga solish zaruriyati fundamental iqtisodiyot nazariyasi doirasida o'rganilgan. Xalqaro miqyosda sug'urta nazorati organlarining faoliyati, prudensial talablar, litsenziyalash tizimlari va iste'molchilar huquqlarini himoya qilish mexanizmlari bo'yicha boy tajriba to'plangan. Masalan, Yevropa Ittifoqi va AQSh kabi rivojlangan davlatlarda sug'urta kompaniyalari faoliyatini tartibga solish va nazorat qilishning yuqori darajada rivojlangan tizimlari mavjud bo'lib, ular Solvency II kabi standartlar orqali kapitalga qo'yiladigan talablar, risklarni boshqarish va hisobot berish jarayonlarini qat'iy belgilaydi. Bu standartlar moliyaviy barqarorlikni ta'minlash va xavflarni minimallashtirishga qaratilgan.

O'zbekistonda sug'urta faoliyatini tartibga solish sohasidagi adabiyotlar, asosan, milliy qonunchilikning tahlili, bozorning rivojlanish tendensiyalari va islohotlarning ta'sirini o'rganishga bag'ishlangan. Prezident farmonlari va Hukumat qarorlari, jumladan, sug'urta bozorini isloh qilish va jadal rivojlantirishga qaratilgan chora-tadbirlar nazoriy tahlillar uchun asos bo'lib xizmat qiladi. Mavjud tadqiqotlarda sug'urta bozorining o'zgaruvchan global iqtisodiy sharoitlar, raqamlashtirish va iqlim o'zgarishlari ta'sirida yillik o'sishi, shuningdek, sug'urta mukofotlari hajmining ortishi qayd etilgan. 2008-2018 yillar oralig'ida mukofotlar hajmi qariyb 3 trillion dollardan 4 trillion dollargacha oshgani, 2023 yilgi foydalar esa 5,5 milliard dollarni tashkil etishi taxmin qilinganligi ta'kidlanadi. AQSh 2022 yilda 2,7 trillion dollar mukofotlar bilan yetakchilik qiladi, undan keyin Xitoy, Yaponiya, Buyuk Britaniya va Fransiya joylashgan. Xitoyning bozor ulushi bir o'n yillikda 4% dan 11% gacha uch barobar oshgani alohida e'tiborga molik.

O'zbekiston sug'urta bozorining o'sish sur'atlari ijobiy baholanib, kompaniyalar soni 2017 yildagi 27 tadan 2023 yilda 41 taga yetgani, umumiy mukofotlar hajmi esa 67% ga oshib, 2023 yilda 7,2 trillion so'mni tashkil etgani qayd etilgan. Sug'urta shartnomalari soni 1,4 baravar oshib, 8,4 millionga yetgan, to'langan sug'urta qoplamalari esa 2022 yilda 2,6 trillion so'mni tashkil etgan. Biroq, islohotlarga qaramay, aholi jon boshiga to'g'ri keladigan sug'urta mukofotlari pastligi (global o'rtacha 874 dollarga nisbatan 15,5 dollar), aholining sug'urtaga ishonchsizligi, raqamlashtirishning to'liq emasligi va geografik konsentratsiya kabi tizimli muammolar saqlanib qolmoqda. Majburiy sug'urta turlarining qamrovi pastligi bozorning rivojlanmaganligini ko'rsatadi. Bu esa sug'urta sektorini davlat tomonidan tartibga solishning yanada takomillashtirilishini taqozo etadi.

O'zbekistonda sug'urta bozori so'nggi yillarda jadal rivojlanish bosqichini boshdan kechirmoqda. Hozirda bozorda 42 ta sug'urta kompaniyasi faoliyat yuritib, yuridik va jismoniy shaxslarga 150 dan ortiq xizmat turlarini taklif etmoqda. 2023 yilda sug'urta mukofotlari hajmi 7,2 trillion so'mga yetgan bo'lsa, bu 2017 yilga nisbatan sezilarli o'sishni anglatadi. Biroq, bu o'sish global ko'rsatkichlarga nisbatan hali ham past darajada. Aholi jon boshiga to'g'ri keladigan sug'urta mukofoti 15,5 AQSh dollarini tashkil etib, global o'rtacha ko'rsatkichdan (874 dollar) ancha past. Bu aholi o'rtasida sug'urta madaniyatining yetarlicha shakllanmaganligini va sug'urta xizmatlariga bo'lgan ishonchning pastligini ko'rsatadi.

Sug'urta bozorining tuzilishi asosan umumiy sug'urta va hayot sug'urtasi segmentlaridan iborat bo'lib, umumiy sug'urta ulushi ancha yuqori. Bozorning yuqori konsentratsiyasi ham

Index: [google scholar](#), [research gate](#), [research bib](#), [zenodo](#), [open aire](#).

https://scholar.google.com/scholar?hl=ru&as_sdt=0%2C5&q=wosjournals.com&btnG

<https://www.researchgate.net/search/publication?q=worldly%20knowledge>

<https://journalseeker.researchbib.com/view/issn/3060-4923>

muammolardan biri hisoblanadi, chunki bir nechta yirik davlat ishtirokidagi kompaniyalar bozorni dominatsiya qiladi. Bu esa raqobatni cheklab, kichikroq kompaniyalarning rivojlanishiga to'siq bo'lishi mumkin. Sohada raqamlashtirish jarayonlari joriy etilayotgan bo'lsa-da, bu borada hali to'liq integratsiya ta'minlanmagan. Elektron polis ("E-polis") joriy etilishi kabi qadamlar ijobiy bo'lib, bozorni raqamlashtirish va xizmatlarning qulayligini oshirishga xizmat qiladi. Biroq, ko'plab jarayonlar hali ham an'anaviy usullarda amalga oshirilmoqda.

O'zbekistonda sug'urta bozorini davlat tomonidan tartibga solish huquqiy va institutsional asoslarga tayanadi. Asosiy huquqiy hujjat "Sug'urta faoliyati to'g'risida"gi qonun hisoblanadi. Shuningdek, Prezident farmonlari, Vazirlar Mahkamasi qarorlari va Moliya vazirligining (hozirda Sug'urta bozorini rivojlantirish agentligi) normativ hujjatlari ham tartibga solishning huquqiy asoslarini tashkil etadi. Davlat tartibga solishi hukumat organlarining sug'urta bozorining rivojlanishi, kengayishi va samarali ishlashini ta'minlash, shu bilan birga ishtirokchilarning huquqlarini himoya qilishga qaratilgan maqsadli iqtisodiy, huquqiy va tashkiliy harakatlari sifatida belgilanadi.

Institutsional jihatdan, O'zbekiston Respublikasi Sug'urta bozorini rivojlantirish agentligi sug'urta faoliyatini tartibga solish va nazorat qilish uchun mas'ul asosiy organdir. Agentlikning asosiy vazifalari orasiga sug'urta kompaniyalarining moliyaviy barqarorligini nazorat qilish, litsenziyalash, prudensial talablarni belgilash va ularning ijrosini monitoring qilish kiradi. Shuningdek, Agentlik sug'urta xizmatlari sifatini oshirish, iste'molchilarning huquqlarini himoya qilish va sug'urta bozorini raqamlashtirish strategiyalarini amalga oshirishga mas'uldir. Tartibga solishning asosiy maqsadi qonuniy talablarga rioya etilishini ta'minlash va barcha sug'urtalangan shaxslar va yuridik shaxslarning mulkiy manfaatlarini himoya qilishdan iborat.

Litsenziyalash: Sug'urta faoliyatini boshlash uchun kompaniyalar maxsus litsenziyaga ega bo'lishi shart. Litsenziyalash jarayoni kompaniyalarning moliyaviy barqarorligini, ta'sischi'larning ishonchliligi va boshqaruv xodimlarining malakasini baholashni o'z ichiga oladi. Prezident farmonida 2020-2022 yillarda sug'urtalovchilar uchun minimal ustav kapitalini bosqichma-bosqich oshirish nazarda tutilgan. Bu kompaniyalarning moliyaviy mustahkamligini oshirishga xizmat qiladi.

Prudensial talablar: Bu talablar sug'urta kompaniyalarining moliyaviy barqarorligi va to'lov qobiliyatini ta'minlashga qaratilgan. Ular orasida minimal kapital talablari, zaxira fondlarini shakllantirish (masalan, zaxira fondi chegarasini ustav kapitalining 50% gacha oshirish), risklarni boshqarish tizimlari va aktivlarni diversifikatsiyalash qoidalari mavjud. Ushbu talablar sug'urta kompaniyalarining kutilmagan yo'qotishlarga bardosh berish qobiliyatini oshirishga yordam beradi va polis egalarining manfaatlarini himoya qiladi.

Nazorat va monitoring: Sug'urta bozorini rivojlantirish agentligi sug'urta kompaniyalarining faoliyatini muntazam ravishda nazorat qilib boradi. Bu nazorat ularning prudensial talablarga rioya etishini, moliyaviy hisobotlarning to'g'riligini va qonunchilikka muvofiqligini tekshirishni o'z ichiga oladi. Nazorat natijasida aniqlangan kamchiliklar bo'yicha tegishli choralar ko'riladi, jumladan, jarimalar qo'llash, litsenziyani to'xtatish yoki bekor qilish kabi. Shuningdek, reinsurerlar 2019 yil 1 oktyabrdan boshlab qayta sug'urtalash majburiyatlarining kamida 50% ini xorijiy kompaniyalar bilan shartnoma tuzishdan oldin mahalliy sug'urtalovchilarga taklif qilishi shart qilib belgilangan. Bu ichki bozor quvvatini oshirishga qaratilgan.

Iste'molchilar huquqlarini himoya qilish: Davlat tartibga solishining muhim yo'nalishlaridan biri iste'molchilarning huquqlarini himoya qilishdir. Bu sug'urta xizmatlari shaffoqligini ta'minlash, iste'molchilarga aniq va to'liq ma'lumot berish, shikoyatlarni ko'rib chiqish mexanizmlarini yaratish va ularning qonuniy manfaatlarini himoya qilishni o'z ichiga

Index: [google scholar](#), [research gate](#), [research bib](#), [zenodo](#), [open aire](#).

https://scholar.google.com/scholar?hl=ru&as_sdt=0%2C5&q=wosjournals.com&btnG

<https://www.researchgate.net/search/publication?q=worldly%20knowledge>

<https://journalseeker.researchbib.com/view/issn/3060-4923>

oladi. Iste'molchi ishonchi va savodxonligini oshirish bozorning barqaror rivojlanishi uchun muhimdir.

Davlat tomonidan tartibga solish sug'urta bozorining barqaror rivojlanishi va samaradorligini oshirishda hal qiluvchi rol o'ynaydi. Tartibga solish mexanizmlari bozorga ishonchni mustahkamlaydi, moliyaviy barqarorlikni ta'minlaydi va raqobatni sog'lom muhitda olib borishga yordam beradi. Yuqorida qayd etilganidek, tartibga solishning samaradorligi qonuniy asoslarning mustahkamligi, institutsional imkoniyatlar va nazorat organlarining mustaqilligi bilan belgilanadi.

Prudensial talablar va nazoratning zamonaviy xalqaro standartlarga to'liq mos kelmasligi: Solvency II kabi ilg'or standartlarga o'tish zarurati dolzarb.

Bozorning geografik jihatdan notekis rivojlanishi va mintaqaviy cheklovlar: Aholining sug'urta xizmatlaridan foydalanish imkoniyatlari turli hududlarda farqlanadi.

Raqamlashtirish va innovatsiyalarning sekinligi: Elektron sug'urta mahsulotlari va onlayn xizmatlarning keng tarqalmaganligi bozorning o'sishini cheklaydi.

Sug'urta madaniyatining pastligi va aholi ishonchsizligi: Bu sug'urta xizmatlariga bo'lgan talabning pastligiga olib keladi.

Davlat ishtirokidagi kompaniyalarining bozorga ustunlik qilishi raqobat muhitiga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin.

Shu bilan birga, O'zbekiston sug'urta bozorida katta imkoniyatlar ham mavjud. Iqtisodiyotning o'sishi, investitsiyalarning ortishi va aholining farovonligining oshishi sug'urta xizmatlariga bo'lgan talabni oshirishi mumkin. Raqamlashtirishning jadal rivojlanishi innovatsion sug'urta mahsulotlarini joriy etish va xizmatlarning qulayligini oshirish uchun keng imkoniyatlar yaratadi. Masalan, IoT va katta ma'lumotlar asosida risklarni baholashning yangi, sun'iy intellektga asoslangan yondashuvlari joriy etilishi bozor samaradorligini oshirishi mumkin. Davlatning sug'urta sektorini qo'llab-quvvatlashga qaratilgan siyosati ham istiqbolli hisoblanadi. Davlat-xususiy sherikchilik asosida mikro sug'urta kabi inklyuziv va arzon mahsulotlarni taklif qilish ham imkoniyatlardan biridir.

Tadqiqot metodologiyasi

Ushbu tadqiqotda kompleks yondashuv qo'llaniladi. Nazariy tahlil va qiyosiy tahlil usullari sug'urta bozorini tartibga solishning umumiy prinsiplarini va xalqaro tajribalarni o'rganishda qo'llaniladi. O'zbekiston sug'urta bozorining hozirgi holatini baholashda statistik tahlil va deskriptiv metodlar (ta'riflovchi usullar)dan foydalaniladi. Ma'lumotlar O'zbekiston Respublikasi Sug'urta bozorini rivojlantirish agentligi, Davlat statistika qo'mitasi va boshqa rasmiy manbalardan olinadi. Huquqiy va institutsional asoslarni tahlil qilishda normativ-huquqiy hujjatlar (qonunlar, farmonlar, qarorlar) o'rganiladi. Tartibga solishning samaradorligini baholashda tizimli yondashuvdan foydalanib, bozorning asosiy ko'rsatkichlari (mukofotlar hajmi, to'langan qoplamalar, kompaniyalar soni, bozor segmentatsiyasi) tartibga solish choralari ta'siri nuqtai nazaridan tahlil qilinadi. Ekspert baholashlari va xalqaro konferensiyalar materiallari (masalan, O'zbekiston Sug'urta bozorini rivojlantirish agentligi, Toshkent moliya instituti va "Uzbekinvest" hamkorligida o'tkazilgan tadbir materiallari) ham muhim manba bo'lib xizmat qiladi. Bu tadbirda Polsha, Turkiya va Rossiya kabi mamlakatlardan 200 ga yaqin mahalliy va xalqaro ekspertlar ishtirok etib, O'zbekistonning 2022-2026 yillarga mo'ljallangan rivojlanish rejasida sug'urta sektorining rolini oshirish strategiyalari muhokama qilingan. Tadbirda iqtisodiyotni, investitsiyalarni va kichik biznesni sug'urta orqali himoya qilish, fuqarolar uchun xizmatlarni yaxshilash, prudensial qoidalarni takomillashtirish va sug'urta

operatsiyalarini raqamlashtirish bo'yicha xalqaro ilg'or tajribalarni qabul qilish kabi asosiy mavzular ko'rib chiqildi.

Xulosa

O'zbekiston sug'urta bozori jadal rivojlanish bosqichida bo'lsa-da, uni davlat tomonidan tartibga solishni yanada takomillashtirish zarurati mavjud. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, samarali tartibga solish bozorning barqarorligini ta'minlash, iste'molchilar ishonchini oshirish va raqobat muhitini yaxshilashda muhim ahamiyatga ega.

Xalqaro standartlarni joriy etish: Sug'urta kompaniyalari uchun xalqaro prudensial talablar (masalan, Solvency II) va hisobot berish standartlarini bosqichma-bosqich joriy etish orqali moliyaviy barqarorlikni oshirish.

Raqamlashtirishni tezlashtirish: Elektron sug'urta platformalarini rivojlantirish, blokcheyn va sun'iy intellekt texnologiyalarini sug'urta jarayonlariga integratsiya qilish orqali xizmatlar sifati va tezligini oshirish. Jumladan, "E-polis" joriy etish jarayonini tezlashtirish va uning qamrovini kengaytirish.

Iste'molchilar ishonchini mustahkamlash: Sug'urta madaniyatini oshirishga qaratilgan keng ko'lamli ta'lim dasturlarini amalga oshirish, sug'urta xizmatlari shaffofligini ta'minlash va shikoyatlarni tezkor ko'rib chiqish mexanizmlarini takomillashtirish.

Raqobat muhitini kuchaytirish: Davlat ishtirokidagi sug'urta kompaniyalarining bozor ulushini bosqichma-bosqich qisqartirish, xususiy sektor va xorijiy investorlar uchun yanada qulay sharoitlar yaratish.

Mintaqaviy rivojlanishni rag'batlantirish: Qishloq joylarida sug'urta xizmatlari mavjudligini oshirish, mikro sug'urta mahsulotlarini rivojlantirish va mintaqaviy sug'urta brokerlarining faoliyatini qo'llab-quvvatlash.

Regulyatorning mustaqilligini oshirish: Sug'urta bozorini rivojlantirish agentligining mustaqilligini yanada oshirish va unga zarur resurslar ajratish orqali tartibga solish funksiyalarining samaradorligini ta'minlash.

Ushbu chora-tadbirlarni amalga oshirish O'zbekiston sug'urta bozorining barqaror va jadal rivojlanishiga, iqtisodiyotda uning o'rnini mustahkamlashga hamda fuqarolar va biznesning moliyaviy himoyasini kuchaytirishga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O'zbekiston sug'urta bozorini rivojlantirishga bag'ishlangan xalqaro konferensiya materiallari, 2023 – <https://insurance.uz/uz/news/conference-materials-2023>
2. McKinsey & Company. The future of insurance: The next wave of growth. Report, 2023 – <https://www.mckinsey.com/industries/financial-services/our-insights/the-future-of-insurance-the-next-wave-of-growth>
3. Uzbekistan: Insurance Market Overview. Analytical Report, 2024 – <https://insurance.uz/uz/reports/market-overview-2024>
4. O'zbekiston Respublikasining "Sug'urta faoliyati to'g'risida"gi Qonuni – <https://lex.uz/docs/307455>
5. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Milliy sug'urta bozorini isloh qilish va jadal rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi Farmoni – <https://lex.uz/docs/4933758>